

Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk ve Silah Arkadaşları

Mustafa Kemal Atatürk And His Comrade in Arms in Primary School History Course Books in The First Years of The Republic

Ahmet VURGUN¹

Nuri BRİNA²

doi: 10.38089/iperj.2021.57

Geliş Tarihi: 14.04.2021

Kabul Tarihi: 24.05.2021

Yayınlanma Tarihi: 31.07.2021

Öz: Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarındaki ilkokul tarih ders kitaplarında, Türk İstiklal Savaşını yürüten Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının nasıl anlatıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Böylece cumhuriyetin ilk kuşağına sunulan Türk İstiklal Savaşının lider kadrosu ve komuta kademesinin imajı betimlenmiş olacaktır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki (1924-1928) ilkokul tarih ders kitapları, araştırmanın temel verilerini oluşturmakta olup, bu veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Ardından araştırmanın amacı doğrultusunda o dönem ilkokullarda okutulan sekiz farklı tarih ders kitabı incelenmiş ve Osmanlı Türkçesiyle yazılı bulunan eserlerin araştırma konusu ile ilgili olan kısımları günümüz Türkçesine transkript edilmiştir. Neticede doküman incelemesiyle elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen ilkokul tarih ders kitaplarında, Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olan İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Miralay Nazım Bey ve Türk İstiklal Savaşı'nın komuta kademesinde görev yapan bazı isimlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarındaki bu isimlerin, Milli Mücadele sürecinde göstermiş oldukları askeri başarılarının ve kahramanlıklarının yanı sıra, hem siyasi hem de diplomatik anlamdaki faaliyetleri ve başarılarının da göz önünde bulundurulduğu görülmüştür. Çalışmadan hareketle, Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları yani Türk İstiklal Savaşının komuta kademesinden bazı isimlerin, çocukların hafızalarında pekiştirilmek istendiği görülmektedir. Keza bu ders kitaplarını okuyan çocuklar, cumhuriyetin ilk kuşağı olup, yaşanan süreçten bizzat etkilenmişlerdir. Yani yaşanan, duyulan ve hissedilen bir tarihten yazılan ve okunan bir tarihe ve tarih eğitimine gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Tarih Eğitimi, İlkokul, Ders Kitapları

Abstract: In In this study, it is aimed to reveal how Mustafa Kemal Atatürk and his comrades in arms who held the Turkish War of Independence were described in the primary school history course book in the first years of the Republic of Turkey. Thus, the image of the leader cadre and command level of the Turkish War of Independence presented to the first generation of the republic will be depicted. Historical research, one of the qualitative research methods, was used in the study. Primary school history course books in the first years of the Republic (1924-1928) constitute the basic data of the research, and these data were obtained through document analysis. Then, in line with the purpose of the research, eight different history course books that were taught in primary schools at that time were examined and the parts of the works written in Ottoman Turkish related to the research subject were transcribed into today's Turkish. As a result, the data obtained through document analysis were analyzed by content analysis. In the primary school history course books examined within the scope of the research, it was determined that Mustafa Kemal Atatürk and his comrades, İsmet Pasha, Fevzi Pasha, Kazım Karabekir Pasha, Miralay Nazım Bey and some people who served in the command level of the Turkish War of Independence were included. In addition to the military achievements and heroism of these names in the course books during the War of Independence, it has been observed that both political and diplomatic activities and achievements are also taken into consideration. Based on the work, it is seen that Mustafa Kemal Atatürk and his comrades, that is, some names from the command level of the Turkish War of Independence, are wanted to be reinforced in the children's memories. Likewise, those children who read these course books are the first generation of the republic and had been personally affected by the process. In other words, a history and history education was made that was written and read from a history experienced, heard and felt.

Key Words: Atatürk, History Education, Primary School, Course book

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Türkiye, ahmetvurgun43@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9148-7285>

² Prizren Ukshin Hoti Üniversitesi, Kosova, nuri.brina@uni-prizren.com, <https://orcid.org/0000-0003-0885-0993>

Giriş

Türkiye’de tarih eğitiminin kurumsallaşması ve ders boyutunda okullarda yer almaya başlaması 1869 yılında hazırlanan *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* ile gerçekleşmiştir (Demircioğlu, 2012; Şimşek, 2013; Vurgun, 2020). Burada, *Muhtasar Tarih-i Osmani* dersinin programa konmasıyla birlikte tarih öğretimi, temelden yani ilköğretimden itibaren okullarda yer almaya başlamıştır (Safran, 2006). Nizamnamenin yayınlanmasından sonra, okullarda okutulacak ders kitapları için yarışma düzenlenmiş ve bunun içinde tarih dersi de yer almıştır (Baymur, 1941). Yarışmayı, Selim Sabit Efendi’nin hazırladığı *Muhtasar Tarih-i Osmani* adlı kitabın kazandığı anlaşılmaktadır. İlk olarak 1875 yılında basılan kitapta, Osman Gazi’den II. Abdülhamid’e kadar Osmanlı padişahlarının dönemleri ana hatlarıyla anlatılmıştır (Ata, 2009).

II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) tarih eğitiminde, önceki dönemin etkisi devam etmekle birlikte, bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde devletin bekasının öncelikle toplumsal bir bütünleşme ile sağlanacağı ve buna dayalı bir siyasetin izlenmesi gerektiği düşünülmüştür (Nurdoğan, 2011). Burada da tarih dersi önemli bir araç haline almış ve tarih eğitimi, İslam ve Osmanlı tarihi ağırlıklı olarak gerçekleştirilmiştir (Türk, 2013). Bu dönemde eğitim-öğretim faaliyetlerinde, Maarif Nezareti tarafından belirlenen ders kitapları kullanılmıştır. Devletin okullardaki ders içeriklerini kontrol etme endişesi, ders kitabı basımı işini hızlandırıcı bir faktör olmuştur (Nurdoğan, 2014). Yine dönemin tarih anlayışının, tarih eğitime doğrudan yansımalarının olduğu görülmektedir (Vurgun, 2020). Nitekim II. Abdülhamid, devletin kurucu ve temel unsuru olan Türkler ve Türklük bilincinin canlandırılması ile ilgili pek çok faaliyette bulunmuş ve yapılan bu faaliyetler, eğitimde tarih dersleri ve ders kitapları ile yansıtılmaya çalışılmıştır (Engin ve Vurgun, 2014). Örneğin bazı tarih ders kitaplarında, Osmanlı Devleti’ni kuranların atalarının Orta Asya’daki Türk boylarından olduğu ve Oğuz Han vurgusu işlenmiştir (Ahmet Rasim, 1306).

II. Meşrutiyet Dönemine gelindiğinde İlk ve ortaöğretimde tarih ders kitapları aktif bir şekilde kullanıldığı gibi Darümuallimin’de eğitim gören öğretmen adaylarına tarih öğretimi uygulamalı olarak gösterilmiş ve beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır (Oruç, 2017). Yine bu dönemde Türk milliyetçiliği vurgusu, tarih eğitiminde etkin olmuştur. Keza dönemin koşullarıyla tarih eğitimi arasında oldukça sıkı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Özellikle 1912’den itibaren İttihat Terakki yönetiminin de etkisiyle dönemin eğitim anlayışı, *milli tarihimizi ve milli dilimizi yeni nesle öğretmek* olarak belirlenmiştir (Vurgun, 2016; Aytakin, 1988). Yine bu dönemde çeşitli yazarlar tarafından farklı okul düzeylerine göre ders kitapları hazırlanmıştır. Bu yazarların, cumhuriyetin ilk yıllarında da tarih ders kitapları hazırladıkları görülecektir (Çapa, 2012; Keleş ve Kiriş, 2006). II. Meşrutiyet dönemindeki tarih eğitimi, kendinden sonraki dönemde de etkisini hissetmiştir. Örneğin bu dönemdeki ilköğretim müfredatı, yeni bir tarih anlayışının hâkim olup bu bağlamda ders kitapları hazırlanana kadar Milli Mücadele dönemi ve cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara hükümetlerince kullanılmaya devam etmiştir. Tarih ders kitaplarının içeriklerine bakıldığında bu durumu görebilmek mümkündür (Engin, 2000; Vurgun, 2016).

Emperyalist güçlere karşı yapılan Milli Mücadelenin başarıya ulaşması ve ardından ilan edilen cumhuriyet, Türkiye’de yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde yeni bir eğitim sisteminin temelleri atılmış ve eğitimdeki bu gelişmelerden tarih dersi de etkilenmiştir (Ata, 2000). Özellikle 3 Mart 1924’te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla ülke içerisindeki tüm eğitim kurumları Maarif Vekâleti çatısı altında toplanmış ve ders programlarından ders kitaplarına değin birçok hususta yeni rejimin ilkeleri doğrultusunda çalışmalar yapılmaya başlamıştır (Aslan, 2012). Çıkartılan bu kanunla cumhuriyetin istediği ortak bakış açısına sahip kuşakların yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Dönmez, 2006). Hatta ülke içindeki azınlık ve yabancı okulları müfredat programında da bu amaç doğrultusunda birtakım düzenlemeler yapılmıştır (Vurgun ve Pamuk, 2021). Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulü sonrası cumhuriyetin esasları doğrultusunda yeni bir ilköğretim müfredat programı hazırlanmıştır (Ata, 2014). 1924 programı olarak bilinen bu programda, ilköğretimdeki tarih dersi üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda yer almıştır. Haftalık olarak bakıldığında ise üçüncü sınıfta bir, dördüncü ve beşinci sınıfta ise iki ders olarak işlenmiştir. Programda özellikle üçüncü sınıftaki tarih dersinin içeriği ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre bu sınıftaki tarih dersi daha çok okuma ve sohbet şeklinde olacak ve meşrutiyetin ilanından 1924 yılına kadar meydana gelen önemli olaylar çocukların ilgisini çekecek şekilde anlatılacaktır. Bilhassa

Anadolu'da milli hareketlerin başlamasıyla cumhuriyetin ilanına kadar geçen milli uyanış devrine çok önem verilerek bu zamanın büyük şahsiyetleri anlatılacaktır. Yine Milli Mücadele, beşinci sınıf programında da işlenecek konular arasında bulunmaktadır (Maarif Vekâleti, 1924). Bu programla birlikte, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş süreci ilk kez tarih derslerinde yer almıştır (Aslan, 2012). Özellikle Milli Mücadele sürecinin yer alması, yeni rejimin tarih eğitimine verdiği önemin yanı sıra (Vurgun ve Özdemir, 2020) tarih eğitiminin kapsamı ve amaçlarında da değişiklik yaşandığını göstermektedir.

1924 müfredat programının hazırlanmasından iki yıl sonra yeni bir program hazırlanması gündeme gelmiştir. İlkokulun başlıca amacının iyi ve aktif vatandaş yetiştirmeyi esas aldığı belirtilerek 1926 yılında yeni bir ilkökul müfredat programı hazırlanmıştır (Maarif Vekâleti, 1926). Ardından bu yeni program 1926-1927 ders yılında birkaç okulda pilot olarak, 1927-1928 ders yılından itibaren ise ülkedeki bütün okullarda uygulanmıştır (Aslan, 2011; Çapa, 2012). Hazırlanan bu yeni müfredat programı tarih dersi bağlamında incelendiğinde, öncelikle dersin amaçlarının belirtildiği görülmektedir:

- 1.Çocuklara Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi verip onlarda şuur uyandırmak.
- 2.Bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu anlatmak.
- 3.Büyük şahısların hayat ve hareketlerini betimleyip, çocuklara model olacak örnekler göstermek (Maarif Vekâleti, 1926).

Bu yeni müfredat programında tarih dersi ilkökul dördüncü ve beşinci sınıflarda haftada iki ders olarak yer almıştır. Öncekinde olduğu gibi bu programdaki konular da cumhuriyetin ilanına kadar getirilmiştir (Maarif Vekâleti, 1926). Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, bu programla yakından ilgilenmiş ve yeni programdaki tarihe ilişkin kısımların altını çizerek okumuştur. Atatürk, dersin hedefleri arasında yukarıda belirtilen son maddeyi özellikle işaretlemiştir (Ata, 1998). Atatürk'ün de altını çizdiği *Büyük şahısların hayat ve hareketlerini betimleyip, çocuklara model olacak örnekler göstermek* ifadesinin yeni programda özellikle ders kitapları vasıtasıyla işlendiği görülecektir.

Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte Türk tarihi, kolektif belleğin inşasında kilit rol oynamıştır (Akbaba, 2016). Bu inşa sürecinde ise tarih eğitimi devreye girmektedir. Keza tarih dersleri toplumu geleceğe hazırlayan bir misyona sahip olup (Dilek, 2007), milli kimliğin temel dayanağını teşkil etmektedir (Pamuk, 2014). Okullarda verilen tarih eğitimiyle değerlerini, kültürünü tanıyan ve benimseyen iyi vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Demircioğlu, 2007). Tarih dersinin eğitim sistemi içerisinde bu işlevini yerine getirmesinde ise en önemli materyallerden birini ders kitapları oluşturmaktadır. Ders kitapları, eğitim-öğretim faaliyetlerinde bilginin aktarımının yanı sıra siyasal ve toplumsal normları da hafızalara kazınmaktadır. Bu bakımdan siyasi bir işleve de sahiptirler. İktidarlar tarafından hazırlanan programlarla ders kitapları, öğrencilerin kişilik, inanç ve hayata bakış açılarını etkilerler (Pingel, 2004; Şimşek, 2019). Ders kitapları, konularının geniş bir zaman aralığını kapsamaması, tarihçilerin bakış açılarının tarihsel kurgu ile aktarımı ve siyasi etkiler nedeniyle özellikle tarih eğitiminde ayrı bir yere sahip olmuştur (Dönmez ve Yazıcı, 2013). Ders kitapları ayrıca içinde taşıdığı bilgilerle okurun zihninde imaj oluşturma özelliğine sahiptir. Bu anlamda tarih ders kitapları, tarihi bilgileri söylem eşliğinde vererek, bir imajlar bütünü oluşturmaya çalışır (Köksal, 2019). Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde ders kitapları hakkında yapılacak çalışmaların önemi ortaya çıkmaktadır. Keza Ata'nın da belirttiği gibi ders kitapları hakkında yapılacak çalışmalar, geçmişteki devlet-siyaset ve eğitim ilişkisini gösterdiği için oldukça anlam kazanmaktadır (Ata, 2017).

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarındaki ilkökul tarih ders kitaplarında (1924-1928) Türk İstiklal Savaşını yürüten Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının nasıl anlatıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Böylece cumhuriyetin ilk kuşağına sunulan İstiklal Savaşının lider kadrosu ve komuta kademesinin imajı betimlenmiş olacaktır. Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarıyla ilgili literatürde bazı çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, örneğin Akbaba (2019), 1934-2018 yılları arasında yayınlanan lise tarih ders kitaplarındaki Mustafa Kemal Atatürk imajını betimlemiş, Erkek tarafından sunulan bir tebliğde de (2004), lise ders kitaplarındaki Atatürk ve silah arkadaşlarından bahsedilmiştir. Şimşek ve Çakmakçı da (2019) çalışmalarında 1931'den 2018'e kadar ilkökul tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında Milli Mücadelenin işlenişini içerisinde Atatürk ve silah arkadaşlarının yerini incelemiştir. Bahsedilen çalışmalarda, 1930 sonrası yayınlanan tarih ders

kitapları kullanılmıştır. Ancak bu çalışmada 1930 öncesi, 1924-1928 yılları arasında yayınlanan cumhuriyetin ilk, ilkökul tarih ders kitapları incelenmiştir. Burada özellikle ilkökul üzerinde durmak gerekir.

Cumhuriyet döneminde yeni bir nesil yetiştirmek için çocuk, birey ve vatandaş olarak algılanmaya başlamıştır. Bu algının sonucunda da okul aracılığıyla çocuğun eğitimine önem verilmesinin zorunluluğu ön plana çıkmıştır (Alabaş, 2019). Bu bağlamda, cumhuriyetin eğitim politikalarında ilkökullara ayrı bir önem verildiğini belirtmek gerekir. Nitekim ilkökulların sayısına bakıldığında bu durum görülmektedir. Örneğin 1927-1928 ders yılında ülke içinde 78 ortaokul ve 19 lise bulunurken, 6042 ilkökul bulunmaktadır (Alabaş, 2019). Tarih eğitimi açısından bakıldığında da ilkökulün önemi daha net anlaşılır. Çünkü bir toplumdaki tarih bilinci büyük ölçüde ilkökulda oluşmaktadır. Türkiye’de de cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun önemli bir kısmı tarih bilgisini ilkökulda almıştır (Öztürk ve Yılmaz, 2001). Bu bağlamda modern Türkiye’nin dönüm noktalarından biri olan cumhuriyetin ilk yıllarındaki tarih ders kitaplarının incelenmesi, cumhuriyet tarihi ve tarih eğitimi araştırmalarının (Vurgun ve Özdemir, 2020) yanı sıra eğitim ve ilkökul tarihi araştırmalarına da katkı sağlayacaktır. Bütün bunlardan başka, araştırmının konusunu oluşturan Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları, aynı zamanda Türk İstiklal Savaşının kahramanları olarak tarihe geçmişlerdir. Tarih eğitiminin kimlik inşasındaki rolü düşünüldüğünde (Pamuk, 2014) kahramanları da göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü kahramanlar, askeri faaliyetleriyle milletin birliğini sağlayarak milli kimliğin doğuşuna ve vatanseverliğin gelişmesine katkı sağlamışlardır (Elban, 2018). Kahramanlar, bu özelliklerinin yanı sıra eğitimde birer değer özelliği taşımaktadır. Örneğin Mustafa Kemal Atatürk’ün şahsı, değerler eğitimi açısından çok önemli bir kaynak olarak gösterilebilir (Dönmez, 2006). Ayrıca içinde bulunduğumuz zaman dilimi Türk İstiklal Savaşının yüzüncü yıldönümüne karşılık gelmektedir. Bu durum çalışmanın önemini daha da artırmakta, bugünden bir asır öncesine bakma fırsatı vermektedir (Vurgun ve Özdemir, 2020). Bu bağlamda, cumhuriyetin kurucu babalarının cumhuriyetin çocuklarına tarih ders kitaplarında nasıl anlatıldığı ve cumhuriyetin ilk kuşağının, Türk İstiklal Savaşının lideri Mustafa Atatürk ve silah arkadaşlarıyla ilk karşılaşmaları, hayli dikkat çekicidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma kullanılmıştır. Tarihsel araştırma, geçmişte meydana gelmiş olayları tanımlamak, açıklamak ve böylelikle anlayabilmek için verilerin sistemli olarak toplanması ve değerlendirilmesidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2011). Bu çalışmada da tarihsel araştırmanın gereği olarak dönemin dokümanlarından hareketle, ilkökul tarih ders kitaplarındaki Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları betimlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki (1924-1928) ilkökul tarih ders kitapları, araştırmanın temel verilerini oluşturmakta olup, bu veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi veren yazılı materyallerin analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmanın temel verilerini oluşturan ders kitapları, İBB Atatürk Kitaplığı ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege koleksiyonundan temin edilmiştir. Ardından araştırmanın amacı doğrultusunda o dönem ilkökullarda okutulan sekiz farklı tarih ders kitabı incelenmiş ve Osmanlı Türkçesiyle yazılı bulunan eserlerin araştırma konusu ile ilgili olan kısımları günümüz Türkçesine transkript edilmiştir. Neticede doküman incelemesiyle elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Aşağıdaki tabloda araştırma kapsamında incelenen ders kitapları sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırma kapsamında incelenen ilkökul tarih ders kitapları

Ders Kitapları	Yazar	Yıl	Sınıf
Bizim Tarih	Ahmet Halit	1924	3
Milli Tarih	Köprülüzade Mehmet Fuat	1924	5
Türkiye Tarihi	Ahmet Refik	1925	3
Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri	İhsan Şerif	1926	5
Türk Çocuklarına Tarih Dersleri	Emin Ali	1927	5
Cumhuriyette Tarih	İhsan Şerif	1927-1928	4
İlk Mekteplere Tarih Dersleri	Ali Reşat	1928	4
Çocuklara Tarih Bilgisi	Ahmet Refik	1928	5

Bulgular ve Yorumlar

Araştırma kapsamında incelenen ilkököl tarih ders kitaplarında, Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olan İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Miralay Nazım Bey ve Türk İstiklal Savaşı'nın komuta kademesinde görev yapan bazı isimlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarındaki bu isimlerin, Milli Mücadele sürecinde göstermiş oldukları askeri başarılarının ve kahramanlıklarının yanı sıra, hem siyasi hem de diplomatik anlamdaki faaliyetleri ve başarıları da göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim Milli Mücadele, salt askeri değil, siyasi ve diplomatik safhaları da olan geniş bir süreci sahayı kapsamaktadır.

Mustafa Kemal Paşa

İncelenen ders kitaplarının hepsinde Mustafa Kemal Paşa'dan bahsedildiği görülmektedir. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa'nın; Milli Mücadele sürecindeki liderliği, siyasi faaliyetleri, askeri başarıları ve kahramanlığı üzerinde durulmuştur. Nitekim Ankara'da açılan TBMM'nin başkanlığına seçilmesiyle liderlik yönü, başkumandan olarak ordunun başına geçmesi ve kazanılan zaferlerle de askeri yönü ders kitaplarında şu şekilde vurgulanmıştır:

“...Anadolu'yu bu meclis idare etti. Mustafa Kemal Paşa bu meclise reis intihab olundu... Ankara bu azmini parlak bir surette gösterdi. Başkumandanlığa Mustafa Kemal Paşayı intihab etti. Genç Türk ordusunun manevi kuvveti on misli arttı” (Ahmet Refik, 1925).

“...Bu galeyan-ı milliyi idare edecek bu mukaddes ateşi kuvvetlendirecek bir başa ihtiyaç vardı. Allah millete acıdı. Bu pek ağır ve pek mesuliyetli vazifeyi bütün manasıyla başaracak zatı bize ihsan etti. Bu zat büyük dahi ve Gazimiz Mustafa Kemal Paşa idi. Bir anda Anadolu'ya yeniden can geldi. Kan geldi” (İhsan Şerif, 1926).

İncelenen ders kitaplarında Mustafa Kemal Paşa'dan en ayrıntılı olarak *Türk Çocuklarına Tarih Dersleri* adlı kitapta bahsedilmiştir. Esasen burada Mustafa Kemal Paşa'nın askeri geçmişi ve Milli Mücadele liderliğine giden yoldaki hayatı kısaca özetlenmiştir:

“İstiklal Harbine bir veçhe veren, onu muazzam bir zaferle neticelendiren Mustafa Kemal idi. İtalyanlar Trablusgarp'a asker çıkardıkları zaman gizlice Mısır hududunu aşarak, çöllerden geçerek İtalyanlara karşı kuvvetli bir müdafaa vücuda getirmişti. Mustafa Kemal Çanakkale boğazını müdafaaada en büyük kahramanlığı gösteren kumandanlarımızdan biri oldu. İngilizler Gelibolu yarımadasını ortadan bölmek için ani bir hücumla Anafartalar mevkiine asker çıkarmışlar, boğaza doğru süratle ilerlemeye başlamışlardı. Mustafa Kemal alaylarının başına geçerek İngilizleri tevkif etmişti. Ondan sonra paşa oldu. Yıldırım ordularına kumandan tayin edildi. Harbin fena idare edilmesinden müteessir olarak istifa etti. Mustafa Kemal Paşa mütarekeden sonra hain bir padişahın milleti felakete sürüklediğini İstanbul'da oturmakla sözle itiraz etmekle bir şey olamayacağını anlamıştı. Vicdanı ona vatani kurtarmak, Türk milletinin hürriyet ve istiklalini temin etmek vazifesini vermişti. Milletin felaketini gördü. Vicdanının emrini dinledi. Zahirde resmi bir memuriyet ile hakikatte tarihin kendisine tevdi ettiği mukaddes bir vazife ile İstanbul'dan vapura bindi Samsuna çıktı. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya ayak basar basmaz dağınık ve perişan bir surette devam eden müdafaa muharebeleri bir intizam dahline girmeye başladı.” (Emin Ali, 1927).

İlkököl tarih ders kitaplarında, Mustafa Kemal Paşa'nın askeri yönü ve kahramanlığından bahsedilirken Milli Mücadele öncesine gidilerek Çanakkale Savaşlarındaki başarısına ve rolüne de değinildiği görülmektedir. Nitekim araştırma kapsamında incelenen sekiz kitaptan beş tanesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale Savaşlarındaki kahramanlığına atıfta bulunulmuş hatta bu kahramanlığıyla İstanbul'u kurtardığına dikkat çekilmiştir:

“Türklerin başına bir kahraman geçti. Bu kahraman Çanakkale'de düşmanı püskürten İstanbul'u düşmana aldirtmayan Mustafa Kemal Paşa...” (Ahmet Refik, 1928).

“Evvelce umumi harp esnasında Çanakkale'de Anafartalar'da İngilizleri mağlup ederek İstanbul'u kurtarmış olan Gazi Mustafa Kemal Paşa...” (Ali Reşad, 1928).

“Anadolu'nun mütevekkil bağından bir sada yükseldi işte ben varım! Bir anda bütün Anadolu'ya can geldi. Sada, Anafartalar'da İstanbul'u, yalnız İstanbul'u değil Türkün namusunu kurtaran Mustafa Kemal'in sadası idi” (İhsan Şerif, 1927-1928).

Bu ifadelerden başka, bir ders kitabında Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale'deki kahramanlığının yanı sıra Trablusgarp Savaşındaki kahramanlığına da dikkat çekilmiştir:

“İşte Bingazi ve Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa bütün tarihimizde hatta bütün cihan tarihinde misaline tesadüf edilmeyen bu ağır, mesuliyetli vazifeyi üzerine aldı” (Mehmet Fuat, 1924).

Ayrıca bazı ders kitaplarında, Mustafa Kemal Paşanın kahramanlığından bahsedilirken *halaskar* yani kurtarıcı olarak nitelendirildiği görülmüştür:

“Büyük halaskarımız Gazi Paşamızı sözünü tuttu. Yıldırım süratiyle Yunan ordularının arkasına düştü. 15 gün zarfında ellerinde ne İzmir'i bıraktı ne Bursa'yı hepsini geri aldı. Bu öyle bir zafer idi ki dünya kurulalı bir misali daha görülmemiştir” (İhsan Şerif, 1926).

“Kafkas hükümetleri bizimle dostluk muahedeleri yaptılar ve Ankara'ya sefirler yolladılar. Bütün İslam âlemi bize dua ediyor; Gazi Paşayı milletin, Türklüğün İslamlığın halaskarı diye tavsif ediyorlardı” (Ahmet Halit, 1924). Burada Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadeledeki kahramanlığıyla aynı zamanda İslam dünyasının kurtarıcısı olarak görülmesi kayda değer olup, Milli Mücadelenin tüm İslam dünyasının bağımsızlığı için de önemli olduğunun vurgulanmak istendiği düşünülebilir.

Bazı kitaplarda Mustafa Kemal Paşa'nın stratejik başarısı üzerinde durulmuş ve vaadini gerçekleştirdiği vurgulanmıştır. Burada da dikkat çekilen Yunanlıların mağlup edilip ülkenin işgalden kurtarılmasıdır:

“Hükümet reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa bir nutkunda Yunan ordusunu Anadolu'nun harim-i ismetinde boğacağımızı vaad etmişti. Bu vaat cihana hayret verecek kadar parlak bir şekilde yerine geldi” (Mehmet Fuat, 1924).

“Gazi artık bu işi kökünden halletmeye karar vermişti. Hatta bir defa Anadolu'yu Yunanlılara mezar yapacağım demiş idi. Koca Gazi Paşa sen bin yaşa sen hem harbin erisin hem de sözünün!” (İhsan Şerif, 1927-1928).

131

İlkokul tarih ders kitaplarının bir kısmında Mustafa Kemal Paşanın Milli Mücadele sürecindeki konuşmalarından doğrudan alıntılar yapıldığı gibi ayrıca okuma parçaları şeklinde sözlerinden alıntılar yapıldığı görülmektedir. Örneğin Bizim Tarih'te (Ahmet Halit, 1924), Dumlupınar Savaşı sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın orduya gösterdiği hedef ve Türk milletine hitap ettiği beyanname verilmiştir:

“30 Ağustos Başkumandanlık Harbi şanlı ve şerefli muvaffakiyetlerle alınımızı yükseltti. O gün sevgili Gazi Paşamızı, askerinin önünde bizzat kumandayı idare ediyordu, bütün Anadolu o gün Gazimizin mübarek eliyle istiklaline sahip oldu ve Türkiye'nin hayatı kurtarıldı. 1338 senesi Eylülünün birinci günü Gazi Paşamızı büyük muzaffer ordusuna irad ettiği hitabeyi şu suretle bitiriyordu:

Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri!

“Büyük asil Türk milleti! Garb cephesinde 26 Ağustos 1338'den beri başlayan hareket-i taarruzumuz Afyonkarahisar, Altıntaş, Dumlupınar arasında büyük bir meydan muharebesi halinde beş gün, beş gece devam etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının şecaati, sıdkı ve sürati tevfikat-ı sübhaniyeye vesile-i tecelli oldu. Zalim ve mağrur düşman ordusunun anasır-ı asliyesi akıllara dehşet verecek bir katiyetle imha edildi. Teşkilât ve teçhizat gibi an'anat ve muzafferiyeti ve ismi münhasıran milletimizin şuurundan ve ezeli, ebedi imanından vücut bulan ordumuzu fedakârlıklara lâyük olarak size takdim ediyorum. En büyük kumandanından en genç neferine kadar ordumuza hakim olan fikir, milletin gösterdiği vazife uğrunda şehit olmaktır. Bunu meydan-ı muharebede yakından müşahede ederek büyük millete haber veriyorum. Milletimizin bünyesindeki kudret ve mefkûreyi üç buçuk sene evvel rüfekayı mesaim ile ifade etmekten başlayarak tahammülsüz müşkülât içinde devam eden mücahedatımızın netayici tezahür ediyor. Milletten rey ve iradesine istinad eden her işin neticesi millet için hayır ve saadet olduğu sabittir. Milletimizin istikbali emindir ve Nusret-i mev'udeyi ordularımızın istihsâl etmesi muhakkaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan Mustafa Kemal”

“Türkler, kendilerine hürriyet ve hâkimiyet kazandıran Dumlupınar’ı unutmadılar. Dumlupınar’ı Türk’e zafer ve istiklal kiblesi yaptılar. O gün Halaskar Gazi binlerce Türk’e şu sözleri söyledi: Bu abide Türk vatanına göz dikeceklerle Türk’ün 30 ağustos günündeki ateşini süngüsünü, savletini, Türk iradesindeki şiddeti hatırlatacaktır” (Ahmet Refik, 1925).

İsmet Paşa

Çalışma kapsamında incelenen ilkokul tarih ders kitaplarında, Milli Mücadelenin öne çıkan isimleri arasında Mustafa Kemal Paşa’dan sonra en çok İsmet Paşa’dan bahsedildiği görülmektedir. Burada, İsmet Paşa’nın askeri yönü ve özellikle İnönü Savaşları başta olmak üzere İstiklal Savaşında gösterdiği başarı ile Lozan Barış Antlaşmasındaki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Yani İsmet Paşa hem askeri hem de siyasi bakımdan değerlendirilmiştir:

“Çok sevdiğimiz güler yüzlü kahramanımız İsmet Paşa kumandayı ele aldı. İnönü’nde iki defa Yunanlıları vurdu kırdı” (İhsan Şerif, 1927-1928).

“Bu zaferi İsmet Paşa kazandı. İnönü kahramanı diye nam saldı” (Ahmet Refik, 1928).

Yine İsmet Paşadan İzmir’in kurtuluşu sonrası “Sevgili İsmet Paşamızın bilhassa muvaffakiyetlerini şükran ve minnetle yad etmeliyiz. Her dakika rahat ve huzurunu millet uğrunda feda etmiş, daima hayırlı zaferler kahramanı olmuştur” (Ahmet Halit, 1924) şeklinde bahsedilerek İstiklal Savaşındaki başarıları vurgulanmıştır.

İsmet Paşa’nın bu askeri yönünün yanında yukarıda da belirtildiği gibi Lozan üzerinden diplomatik başarısı ve tavrı üzerinde de durulmuştur. Bu bağlamda, Lozan’a giden heyete başkanlık ettiğinin yanı sıra (Ahmet Halit, 1924; Emin Ali, 1927), İsmet Paşa’nın sabrı ve metanetiyle Lozan’daki zorluklarla başa çıktığı vurgulanmıştır (İhsan Şerif, 1926). İsmet Paşa’nın Lozan’daki tavrı ve diplomatik başarısı, *Türkiye Tarihi* adlı ders kitabında şu şekilde anlatılmıştır: “Avrupa devletleri, Türkiye işlerini kararlaştırmak için, Lozan’da toplandılar. Türkiye tarafından da İsmet Paşa murahhas gönderildi. Türkiye’nin hukukunu müdafaaaya İsmet Paşa memur oldu. Konferans üç ay sürdü. İsmet Paşa, her zorluğa karşı durdu, Türkiye’nin hukukunu parlak bir surette müdafaa etti. Avrupa diplomatlarını hayretler içinde bıraktı. Askerlikteki dirayetini siyasette de gösterdi. Nihayet Lozan Muahedesi akd edildi” (Ahmet Refik, 1925). Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa’da olduğu gibi İsmet Paşanın da ifadelerinden alıntılar yapıldığı görülmektedir: “İsmet Paşa diyor ki: devletler muzafferiyetler üzerine kurulur. Türk cumhuriyeti İnönü’nde esaslı bir temelini atmış oldu” (Ahmet Refik, 1925).

Bir başka ders kitabında ise İsmet Paşa’nın askeri başarıları ile Lozan Barış Antlaşması sürecindeki faaliyetlerinin bir bütün olarak okuma parçası şeklinde verildiği dikkati çekmektedir:

“İsmet Paşa Lozan Galibi

İsmet Paşa yalnız cesur bir kumandan değildir; tedbirli, zeki, vatanını sever, en namuslu bir devlet adamıdır. İnönü zaferinden sonra, ordunun başına Gazi Mustafa Kemal geçti. Düşmanı Sakarya’da Dumlupınar’da tamamıyla ezdi. Düşman ordusunu İzmir’den denize döktü. Anadolu’da tek bir düşman bırakmadı. Avrupa devletleri bizi ezmek istiyorlardı. Nihayet başa çıkmayacaklarını anlayınca bizimle görüşmek istediler. Avrupa’da Lozan şehrinde toplandılar. Bizi de çağırdılar. İşte o zaman millet meclisimiz İsmet Paşa’yı gönderdi. O devirde Avrupalılara söz dinletmek geç şeydi. Çünkü hepsi de dünyadan kalktığımızı istiyorlardı. Lozan’da koca bir meclis kuruldu. İsmet Paşa o mecliste ne istiyorsak hepsini anlattı. Türkiye hür olacak. İşimize hiçbir devlet karışmayacak. Memleketimizi kendimiz idare edeceğiz dedi. Hatta daha birçok şeyler söyledi. Hâlbuki Avrupalılar, her zaman işimize karışırlar, bizi rahat bırakmazlardı. Tam üç ay istediklerimizi yapmamak istediler. Hayallerle avutmalarla vakit geçirdiler. Nihayet İsmet Paşa ne dediyse hepsini kabul ettiler. O zaman kadar Türkiye’de hiçbir devlet adamı Avrupalılara söz geçiremezdi. Hiçbir devlet adamı politikada Avrupalılara karşı zafer kazanamazdı. İşte bu ilk zaferi de İsmet Paşa kazandı. Türkiye’nin istiklalini Avrupa’da tasdik etti. İnönü kahramanı Lozan’da da galebe çaldı” (Ahmet Refik, 1928).

Fevzi Paşa

Türkiye Cumhuriyetinde mareşal rütbesine sahip iki kişiden biri olan Fevzi Paşa da ders kitaplarında bahsedilen Atatürk’ün silah arkadaşlarından birisidir. Ancak burada Fevzi Paşa’nın daha çok Sakarya Meydan Savaşındaki rolü ve öneminin öne çıktığı fark edilmektedir:

“Sakarya melhamesi yirmi gün sürdü. Yirmi gün gece Türk ordusu her türlü malzemesi mükemmel bir ordu ile gece gündüz çarpıştı. Yirmi gün güzel Sakarya şehit kanyıyla bezenerek gül renginde aktı. Fevzi Paşanın azmi Türk ordusunu çelik haline getirdi” (Ahmet Refik 1925). Benzer şekilde bir başka eserde Fevzi Paşa'nın Sakarya Savaşında büyük yararlılığının görüldüğü dile getirilmiştir (Ahmet Refik, 1928).

Fevzi Paşa ile ilgili bir diğer değerlendirme de *Bizim Tarih* adlı ders kitabında yapılmıştır. Burada Fevzi Paşa'nın “*En müşkül zamanlarda en büyük vazifeleri ifa ederek milletin ebedi şükranına hak kazandı*” dile getirilmiştir (Ahmet Halit, 1924).

Kazım Karabekir Paşa

İncelenen bazı ders kitaplarında, Milli Mücadelenin önde gelen komutanlarından Kazım Karabekir Paşa'nın doğu cephesindeki faaliyetleri anlatılmış ve bu kapsamda, özellikle Ermenilerle olan mücadele üzerinde durulmuştur:

“Kazım Karabekir Paşa, azimkâr bir kahramandı. Anadolu'nun şarkını o müdafaa etti. Serhat halkının bütün yiğitleri Paşanın maiyetinde çalıştılar. Şarkta Ermenistan hükümeti teşkil etmişti. Kazım Karabekir Paşa, Ermenistan'ın kuvvetlenmesine meydan vermedi. Ermenistan'a yürüdü, Sarıkamış, Kars, Gümrü Türkler eline geçti. Ermenilerden aldığı silahları da mühimmatı da Anadolu'nun garp cephesi kahramanlarına hediye etti. Ermenilerin krallık sevdası bu suretle zail oldu. Kazım Karabekir Paşa Ermenistan Fatihini unvanını aldı” (Ahmet Refik, 1925). Aynı şekilde *Milli Tarih* adlı ders kitabında Karabekir Paşa komutasındaki ordunun Ermeni kuvvetlerini mağlup edip Kars ve Gümrü'yü aldığı ve İngilizlerin Ermenilere verdiği silahları ele geçirdiği belirtilmiştir (Mehmet Fuat, 1924). Benzer ifadeleri *Bizim Tarih* adlı ders kitabında da görmek mümkündür: “Ermenistan hükümeti bize karşı tecavüzkâr bir vaziyet almaya başladı. Bunun üzerine Ermenilerin hadlerini bildirmek lazım geldi. Kumandanlarımızdan Kazım Karabekir Paşa bunlara eyi bir ders verdi” (Ahmet Halit, 1924).

İncelenen ders kitaplarından birinde, Kazım Karabekir Paşa'nın askeri başarılarının yanı sıra savaş sonucu yetim kalan çocuklara sahip çıkmasından bahsedilmiştir: “Şark cephesinin sükûnunu temin ettikten sonra o civardaki yetimlerimizi de düşünerek onlara hakiki bir babalık yapmış olan Kazım Karabekir Paşa da her türlü takdir ve tavsife layıktır” (Ahmet Halit, 1924).

Miralay Nazım Bey

İncelenen ders kitaplarının ikisinde Milli Mücadelenin başarılı ve yiğit komutanlarından olup Yunan taarruzu sırasında şehit olan Miralay Nazım Bey'den (Özakman, 2006) de bahsedilmiştir. Örneğin *Türkiye Tarihi* adlı kitapta Miralay Nazım Bey'in İnönü Savaşlarında büyük kahramanlığının görüldüğü ifade edilmiştir (Ahmet Refik, 1925). *Bizim Tarih*'te ise “*Altuntaştaki şehid olan Miralay Nazım Bey ve maiyeti son nefere kadar nefeslerini feda ederek düşman hücumunu durdurdular*” şeklinde bahsedilmiştir (Ahmet Halit, 1924).

Diğer İsimler

Bu isimlerin yanı sıra, *Bizim Tarih* adlı ders kitabında, Türk İstiklal Savaşında görev yapan Atatürk'ün diğer silah arkadaşlarından kısaca bahsedildiği görülmüştür. Bu isimlerden birisi Refet Paşa'dır. İlgili ders kitabında, Milli Mücadelenin askeri safhasının başarıyla tamamlanmasından sonra Türk ordusunun Refet Paşa komutasında İstanbul'a girdiğinden bahsedilmiştir (Ahmet Halit, 1924). Ayrıca Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa, Kemaleddin Sami, Halit ve Fahreddin Paşaların ve bu gibi pek çok kıymetli askerin Milli mücadelenin başarıya ulaşmasında büyük hizmetleri olduğu belirtilmiştir (Ahmet Halit, 1924).

Ders Kitaplarındaki Görsellerde Atatürk ve Silah Arkadaşları

Çalışma kapsamında incelenen ders kitaplarında, Türk İstiklal Savaşında Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları ile ilişkili fotoğraflara yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bazı ders kitaplarındaki fotoğrafların altında kısa açıklamalarda bulunulmuştur. Aşağıdaki tabloda, Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının fotoğraflarının ders kitaplarındaki durumu sunulmuştur (Ahmet Refik, 1925; Ahmet Halit, 1924; Mehmet Fuat, 1924; İhsan Şerif, 1926; Emin Ali, 1927; İhsan Şerif, 1927-1928; Ali Reşad, 1928; Ahmet Refik, 1928):

Tablo 2. Ders kitaplarında yer alan görsellerin sayısı ve içerikleri

Ders Kitapları	Görsel Sayısı	Görsel İçeriği
Çocuklara Tarih Bilgisi	5	-Başkumandan Mustafa Kemal -Ankara’da Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal heykeli. İstiklal Harbinin azametli bir hatırası -İsmet Paşa İnönü Muharebesinde ordumuzun harekâtını tepeden takip ediyor. -İsmet Paşa -Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal Hazretleri
Milli Tarih	5	-Mustafa Kemal Paşa -İsmet Paşa ve Fevzi Paşa -Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisinin sene-i devriye-i tesisinde ahaliyi meclisin balkonundan selamlar iken -Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar asakir-i milliyeyi teftiş ederler iken
Bizim Tarih	5	-Türkü büyük zafere kavuşturan en büyük Türk (Mustafa Kemal Paşa) -İsmet Paşa ve Fevzi Paşa -Kazım Karabekir Paşa ve Kazım Paşa
Türkiye Tarihi	4	-Mustafa Kemal Paşa, -Kazım Karabekir Paşa -İsmet Paşa -Fevzi Paşa
Türk Çocuklarına Tarih Dersleri	4	-İstiklal Muharebeleri Başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa -Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal Paşa hazretleri -Başvekil İsmet Paşa -İstiklal orduları Erkân-ı Harp Reisi Fevzi Paşa
İlk Mekteplere Tarih Dersleri	2	-Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal Paşa -İsmet Paşa
Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri	1	-Büyük Gazimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri
Cumhuriyette Tarih	1	-Büyük Halaskarımız Gazi Mustafa Kemal

Tablo 2’ye bakıldığında, Milli Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Paşa’nın ders kitaplarının odak noktasında olduğu ve görsellerde içerisinde hem askeri hem de siyasi kategoride yer aldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ile ilgili 13 görsel bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa’dan sonra ders kitaplarındaki görseller içerisinde en çok İsmet Paşa bulunmakta olup kendisiyle ilgili 8 görsel yer almıştır. İsmet Paşa’yı 4 görselle Fevzi Paşa takip etmiştir. Kazım Karabekir Paşa ile ilgili de iki görsel yer bulunmaktadır. Bu arada Kazım Karabekir ile ilgili 1925’den sonraki basılan kitaplarda görsel bulunmadığı fark edilmiştir. Bu isimler dışında Atatürk’ün silah arkadaşlarından sadece Kazım Paşa’nın ders kitaplarında yer aldığı dikkati çekmektedir. Bunların yanı sıra tablodan hareketle konu ile ilgili en çok görsel, *Çocuklara Tarih Bilgisi*, *Milli Tarih* ve *Bizim Tarih*’te yer alırken, en az görselin *Cumhuriyette Tarih* ve *Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri* adlı ders kitaplarında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

İlkokul, cumhuriyetin ilk yıllarında hem sayı olarak hem de nüfusun büyük çoğunluğunun eğitim görmesi açısından eğitim politikalarında ayrı bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle ilkokullara ve ilkokuldaki tarih eğitimine yeni rejimin beklentileri doğrultusunda önem verilmiştir. Bu bağlamda 1924 ve 1926 yıllarında iki müfredat programı ve ders kitapları hazırlanmıştır. Milli tarih anlayışı doğrultusunda hazırlanan cumhuriyetin bu ilk tarih ders kitaplarında konular, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar getirilmiştir. Böylece cumhuriyetin çocuklarına, cumhuriyetin kuruluş öyküsü ve kurucu babaları anlatılmıştır. Bu çalışmada, cumhuriyete giden yolun taşlarının döşendiği Türk İstiklal Savaşının lider kadrosunun yani Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının, ilkokul tarih ders kitaplarında nasıl sunulduğu incelenmiştir. Türk İstiklal Savaşı süreciyle sınırlandırılan çalışmada, Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları olan komuta kademesinin önde gelen isimlerinin ders kitaplarında belirtildiği görülmüştür. Bu isimlerin, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Miralay Nazım Bey, Refet Paşa, Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa, Kemaleddin Sami, Halit ve Fahreddin Paşalardan oluştuğu görülmektedir. Ancak ders kitaplarında Türk İstiklal Savaşının odak noktasında Mustafa Kemal Paşa ile İsmet ve Fevzi Paşaların bulunduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen tarih ders kitaplarında temel vurgu, Türk İstiklal Savaşının Mustafa Kemal Paşanın liderliğinde başarıya ulaştığıdır. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa'nın askeri başarıları ve kahramanlığı, Milli Mücadele öncesinden başlatılmıştır. Yani tarihsel arka plana gidilerek Trablusgarp Savaşından itibaren ve özellikle Çanakkale Savaşlarındaki başarısının ve *Anafartalar Kahramanı* olarak nitelendirilmesinin örnekleri ilkokul tarih ders kitaplarında görülmektedir. Keza Mustafa Kemal Paşa'nın geçmişte, özellikle Çanakkale Savaşlarında kazandığı zaferler askerlik kariyerini ve geleceğini olumlu etkilemiştir. O dönemde *Anafartalar Kahramanı* unvanıyla tüm yurttan tanınan ve ilgi gören Mustafa Kemal Paşa'nın İstiklal Harbi liderliğinin temeli, Çanakkale'de atılmıştır (Engin ve Albayrak, 2016; Akça, 2015). Mustafa Kemal Paşa'nın ardından ders kitaplarında en sık İsmet Paşa'dan bahsedildiği fark edilmektedir. Burada İsmet Paşa'nın askeri ve Lozan sürecindeki rolü nedeniyle diplomatik başarılarının üzerinde durulmuştur. İsmet Paşa'nın ardından ders kitaplarında adından bahsedilen Mareşal Fevzi Paşa'nın Sakarya başta olmak üzere Türk İstiklal Savaşındaki askeri başarısına değinilmiştir. Türk İstiklal Savaşının Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa da ders kitaplarında bahsedilen Atatürk'ün silah arkadaşlarından birisidir. Kazım Karabekir Paşa'nın Ermenilerle mücadelesi ve başarısına değinilmiştir. Ancak Kazım Karabekir Paşa'dan bahseden kitapların 1924 ve 1925 yıllarında (Ahmet Halit, 1924; Mehmet Fuat, 1924; Ahmet Refik, 1925) yayınlandığı görülmektedir. Keza 1926 sonrası basılan ve araştırma kapsamında incelenen ilkokul tarih ders kitaplarında Kazım Karabekir'in ismi geçmemektedir. Benzer durum Refet Paşa için de geçerlidir. Buradan hareketle iç politikada meydana gelen gelişmelerin ders kitaplarına yansıdığı söylenebilir. Keza Kazım Karabekir ve Refet Paşalar, ilk muhalefet partisinin yöneticileri olmalarının yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'ya karşı hazırlanan İzmir'deki suikast girişimi dolayısıyla yargılanıp beraat etmişlerdir (Engin, 2011). Kazım Karabekir Paşa'nın askeri yönünün yanı sıra bir ders kitabında (Ahmet Halit, 1924), *yetimler babası* olarak nitelendirildiği dikkati çekmektedir. Nitekim Kazım Karabekir Paşanın eğitimci bir yönü de bulunmaktadır. Görev yaptığı Doğu Anadolu'da yetim kalan çocuklara sahip çıkan Karabekir Paşa, bu çocuklar için bazı okullar açarak onların eğitimden mahrum kalmayıp iyi yetişmeleri için gayret göstermiştir (Köstüklü, 2001). İncelenen tarih ders kitaplarında Atatürk ve silah arkadaşlarıyla ilgili fotoğraflar da sunulmuş ve bazılarının altında kısa açıklamalar yapılmıştır. Böylece Atatürk ve silah arkadaşları yani Türk İstiklal Savaşının komuta kademesinden bazı isimler, hafızalarda pekiştirilmek istenmiştir. Ders kitaplarında yer alan bazı ifadelerde olduğu gibi fotoğraflarda da kahramanlık vurgusunun yoğun olarak işlendiği de fark edilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen kitaplar 1924-1928 yılları arasında yayınlanmıştır. Bu tarihler, Türk İstiklal Savaşına (1919-1922) çok yakın zaman dilimidir. Bu nedenle kitapların yazılış tarihlerinin, oluşturulan içeriği ve kullanılan dili doğrudan etkilediği görülmektedir. Yaşanılan sürecin, Türk İstiklal Savaşının meydana getirdiği duygu ve bakış açısının tarih ders kitaplarına yansıdığı görülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında incelenen isimlerin büyük bir kısmı kitapların basıldığı yıllarda hayatta olup, Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa, ülkenin sivil ve askeri bakımdan idaresine hakim durumdadırlar. Bütün bunların yanı sıra dönemin ders kitaplarından bahsedilirken, bu kitapları okuyan çocukların yaş aralığını da dikkate almak gerekir. Keza 1924-1928 yılları arasında

ilkokul tarih ders kitaplarını okuyan çocuklar, Cumhuriyetin ilk kuşağı olup Türk İstiklal Savaşından bizzat etkilenmiştir. Nitekim çocukların yaşları ve yaşadıkları düşünüldüğünde bu durum net olarak anlaşılır. Yani yaşanan, duyulan ve hissedilen bir tarihten yazılan ve okunan bir tarihe ve tarih eğitimine gidilmiştir. Bu bakımdan çalışma, belirli bir zaman diliminde okul-tarih-çocuk üçgenindeki döngüyü göstermesi bakımından hayli ilginç bir durum ve örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Ahmet Halit. (1924). *Bizim tarih*. İstanbul: Amedi Matbaası.
- Ahmet Rasim. (1306). *Küçük tarih-i osmani*. İstanbul.
- Ahmet Refik (1925). *Türkiye tarihi*. İstanbul: İbrahim Hilmi Matbaası.
- Ahmet Refik (1928). *Çocuklara tarih bilgisi*. İstanbul: İbrahim Hilmi Matbaası.
- Akbaba, B. (2016). Türkiye cumhuriyetinin ilk yıllarındaki vatandaş yetiştirme politikalarında tarih yazımı ve öğretiminin işlevi. *Türk Yurdu*, 36 (41), 47-51.
- Akbaba, B. (2019). Tarih ders kitaplarında mustafa kemal atatürk imajı. A. Şimşek (Edt.), *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar* (s. 375-391). Ankara: Pegem Akademi.
- Akça, B. (2015). Alman subayı binbaşı mulman'ın "çanakkale muharebesi" adlı eserine göre çanakkale savaşlarında mustafa kemal'in yeri. *Türk Yurdu*, 331, 47-49.
- Alabaş, R. (2019). *Cumhuriyet ve çocuk*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Ali Reşat (1928). *İlk mekteplere tarih dersleri*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Aslan, E. (2011). Osmanlı'nın "mekatib-i iptidaiye"sinden türkiye cumhuriyeti'nin "ilk mektepler"ine geçişte tarih programlarında değişim. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 48, 749-777.
- Aslan, E. (2012). Atatürk döneminde tarih eğitimi I: türk tarih tezi öncesi dönem (1923-1931). *Eğitim ve Bilim*, 37 (164), 331-346.
- Ata, B. (1998). John dewey ve türkiye'de ilköğretimde tarih öğretimi (1923-1930). Ç. Baytekin ve B. Türkoğan (Yay. Haz.), *Kocaeli Üniversitesi ve Atatürk Araştırma Merkezinin Ortaklaşa Düzenledikleri "Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu" Bildirileri* (s. 57-77).
- Ata, B. (2000). Atatürk, tarih öğretimi ve müzeler. *Türk Yurdu*, 20 (160), 85-90.
- Ata, B. (2009). Selim Sabit Efendi'nin okul tarihi inşası. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 377-392.
- Ata, B. (2014). 1924'te İlkokullarda tarih öğretimi: d'alembert etkisi altında türk deneyimi. *Turkish History Education Journal*, 3 (1), 43-61.
- Ata, B. (2017). Tarih öğretiminin tarihi (1869-1922 dönemi). İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu (Edt.), *Türkiye'de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı* (s.1-28). Ankara: Pegem Akademi.
- Aytekin, H. (1988). II. Meşrutiyet devrinde türk ocaklarının türk eğitim sistemine etkileri. *Türk Yurdu*, 9 (19).
- Baymur, F. (1941). *Tarih öğretimi*. Ankara: Recep Ulusoglu Basimevi.
- Çapa, M. (2012). Osmanlı imparatorluğundan türkiye cumhuriyetine geçiş sürecinde türkiye'de tarih öğretiminin tarihçesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (3), 1-28.
- Demircioğlu, İ. H. (2007). *Tarih eğitiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2012). Osmanlı devletinde tarih yazımının tarih öğretimi üzerine etkileri. *Milli Eğitim*, 193, 115-125.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dönmez, C. (2006). Değerler eğitiminde kahramanların kullanımına bir örnek: Mustafa Kemal Atatürk. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 113-133.
- Dönmez, C. (2006). Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüş ve uygulamalarına toplu bir bakış. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 91-109.
- Dönmez, C. & Yazıcı, K. (2013). Türkiye cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında tarihi karakterlerin kullanımını etkileyen faktörler. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 243-265.
- Elban, M. (2018). Tarih düşüncesinde ve eğitiminde kahramanların/büyük adamların rolü. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 11 (22), 98-116.
- Emin Ali (1927). *Türk çocuklarına tarih dersleri*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- Engin, V. (2000). İlkokullarda tarih eğitimi müfredatı (meşrutiyet'ten günümüze kısa bir tarihçe). *Türk Kültürü İncelemeleri*, 3, 283-298.

- Engin, V. (2011). *Hesaplaşma*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Engin, V. & Vurgun, A. (2014). 19. yüzyıldan 20. yüzyıla osmanlılık-türkçülük algısı ve 19. yüzyılın başlarında modernleşme çabası. *TÜRKLER Uzun Bir Serüvenden Kısa Notlar* (s. 178-215). İstanbul: Arvana Yayınları.
- Engin, V. & Albayrak, M. (2016). *Tarihin akışını değiştiren savaş çanakkale 1915*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları.
- Erkek, M. S. (2004). Lise tarih ders kitaplarında atatürk'ün silah arkadaşları. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Fraenkel, J., Wallen N.& Hyun, H. (2011). *How to design and evaluate research in education*, New York: Connect Learn Succeed.
- İhsan Şerif (1926). *Cumhuriyet çocuklarına tarih dersleri*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- İhsan Şerif (1927-1928). *Cumhuriyette tarih*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Keleş H. & Kiriş A. (2006). Bir osmanlı tarihçisi olan ali reşat'ın hayatı, eğitimciliği ve tarih öğretimi ile ilgili görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14 (2), 571-586.
- Köksal, H. (2019). Sunuş. A. Şimşek (Edt.), *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Köprülüzade Mehmet Fuat (1924). *Milli tarih*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası.
- Köstüklü, N. (2001). *Kazım karabekir ve eğitim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Maarif Vekâleti (1924). *İlk Mektepler Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaayı Amire.
- Maarif Vekâleti (1926). *İlk Mektepler Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaayı Amire.
- Nurdoğan, A. (2011). II. Abdülhamit döneminde devletin kosova'da açtığı okullar. *Türk Kültürü İncelemeleri*, 25, 35-76.
- Nurdoğan, A. (2014). II. Abdülhamid döneminde ilköğretim okullarındaki ders kitapları ve tarih öğretimi. *Turkish History Education Journal*, 3 (2), 82-111.
- Oruç, Ş. (2017). II. Meşrutiyet döneminde tarih öğretimi. A. Şimşek (Edt.), *Türkiye'de Tarih Eğitimi* (s. 37-53). Ankara: Pegem Akademi.
- Özakman, T. (2006). Albay nazım görev bekliyor. *Hürriyet* (23.01.2006).
- Öztürk C. & Yılmaz A. (2001). Türkiye'de harf inkılabından önce kullanılan ilkokul tarih programları ve ders kitapları. *KUYEB*, I(2), 409-427.
- Pamuk, A. (2014). *Kimlik ve tarih*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Pingel, F. (2004). *Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi unesco* (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Safran, M. (2006). *Tarih Eğitimi, makale ve bildiriler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şimşek, A. (2013). Geçen yüzyılda türkiye'de tarih dersleri. C. Bayram, K. Özçetin ve A.Vurgun (Edt.), *Avrasya'da Türk Dili ve Tarihi Eğitimi Sempozyum Bildiriler* (s. 224-234). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayınları.
- Şimşek, A. (2019). Giriş. A. Şimşek (Edt.), *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şimşek, A. & Çakmakçı, E. (2019). Cumhuriyet dönemi ilkokul tarih ders kitaplarında milli mücadele. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(30), 189-227.
- Türk, İ. C. (2013). *Osmanlı devletinde tarih eğitimi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Vurgun, A. (2016). *Milli tarih nedir?* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Vurgun, A. (2020). Tarih eğitiminin tarihinden bir kesit: 20. yüzyılın başlarında (1898-1904) osmanlı devlet okullarında tarih dersinin yeri. *Turkish History Education Journal*, 9 (2), 604-627.
- Vurgun, A. & Özdemir, Y. (2020). Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ilkokul tarih ders kitaplarında milli mücadele döneminin siyasi ve diplomatik gelişmeleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 335-347
- Vurgun, A. & Pamuk, A. (2021). Cumhuriyetin ilk yıllarında azınlık ve yabancı okullarında tarih ve coğrafya dersinin yeri. *International Journal of Geography and Geography Education*, 43, 64-79.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

In this study, it is aimed to reveal how Mustafa Kemal Atatürk who waged the Turkish War of Independence and his comrades in arms were explained in the primary school history course books of the first years of the Turkish Republic. Thus, the image of the leader staff and command level of the War of Independence presented to the first generation of the republic will be depicted. Historical awareness in a society is largely formed in primary school. In Turkey, in the first years of the republic, a significant portion of the population received historical information in primary school. In this context, the examination of the history course books in the first years of the republic, which is one of the turning points of modern Turkey, will contribute to the history of the republic and history education research as well as the history of education and primary school. Apart from all these, Mustafa Kemal Atatürk and his comrades, who are the subject of the research, have also gone down in history as the heroes of the Turkish War of Independence. Considering the role of history education in the construction of identity, it is necessary to consider the heroes as well.

In this study, historical research, one of the qualitative research methods, was used. Primary school history course books in the first years of the Republic constitute the basic data of the research, and these data were obtained through document analysis. The course books that constitute the basic data of the study were obtained from the İstanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library and Atatürk University Seyfettin Özege collection. Then, in line with the purpose of the research, eight different history course books that were taught in primary schools at that time were examined and the parts of the works written in Ottoman Turkish related to the research subject were transcribed into today's Turkish. As a result, the data obtained through document analysis were analyzed by content analysis.

In the primary school history course books examined within the scope of the research, it was determined that Mustafa Kemal Atatürk and his comrades, İsmet Pasha, Fevzi Pasha, Kazım Karabekir Pasha, Miralay Nazım Bey and some names who served at the command level of the Turkish War of Independence were included. In addition to the military achievements and heroism of these names in the course books during the War of Independence, their political and diplomatic activities and achievements were also taken into consideration. It is seen that Mustafa Kemal Pasha is mentioned in all of the analyzed course books. In this context, Mustafa Kemal Pasha's leadership, political activities, military achievements and heroism in the National Struggle process were emphasized. It is seen that İsmet Pasha is mentioned the most after Mustafa Kemal Pasha. Here, the military aspect of İsmet Pasha and his success in the War of Independence, especially the İnönü Wars, and his activities in the Lausanne Peace Treaty are discussed. Fevzi Pasha, one of the two people with the rank of marshal in the Republic of Turkey, is also one of Atatürk's comrades in arms mentioned in the course books. However, it is noticed that the role and importance of Fevzi Pasha in the Battle of Sakarya comes to the fore. In some of the course books examined, the activities of Kazım Karabekir Pasha, one of the leading commanders of the National Struggle, on the eastern front were explained and in this context, especially the struggle with the Armenians was emphasized. In addition to these names, it was seen that Atatürk's other comrades in arms, who served in the Turkish War of Independence, were briefly mentioned. It is seen that these names are Refet Pasha, Kazım Pasha, Kemaleddin Sami, Halit and Fahreddin Pasha. In the course books examined within the scope of the study, it is seen that photographs related to Mustafa Kemal Atatürk and his comrades in the Turkish War of Independence were included. In addition, short descriptions were made under the photos in some course books.

In the study, which was limited by the process of the Turkish War of Independence, it was observed that Mustafa Kemal Pasha and his comrades-in-arms, the leading names of the command level, were mentioned in the course books. However, it is understood in the course books that Mustafa Kemal Pasha and İsmet and Fevzi Pashas were at the focal point of the Turkish War of Independence. The main emphasis in the history course books examined within the scope of the research is that the Turkish War of Independence succeeded under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. Photographs of Atatürk and his comrades were also presented in the analyzed history course books, and brief explanations were made under some of them. Thus, Atatürk and his comrades, that is, some names from the command level of the Turkish War of Independence, were wanted to be reinforced in memory. It is seen that the writing dates of the books directly affect the created content and the

language used. It is seen that the process experienced, the feeling and perspective created by the Turkish War of Independence are reflected in the history course books.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

